

تأثیر هیأت‌های مذهبی بر گرایش جوانان به مواد مخدر از منظر جرم‌شناسی

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۸/۲۹

تاریخ تأیید مقاله: ۹۴/۱۰/۱۹

ارشاد کاویانی مبارکه *

چکیده

از دید جرم‌شناسان، برخی از مکان‌ها و زمان‌هایی که از منظر باورهای دینی دارای احترام و قداست خاصی می‌باشند، از گرایش افراد به سمت انحرافات اجتماعی جلوگیری می‌کنند. هدف این پژوهش، بررسی کارکردهای مثبت هیأت‌های مذهبی در پیشگیری از گرایش جوانان به سمت و سوی اعتیاد و نیز جنبه‌بازدارندگی این‌گونه محافل مذهبی نسبت به مواد مخدر در میان قشر جوانی که در این مجالس شرکت می‌کنند، از منظر نظریه‌های جرم‌شناسی است. روش: از میان دانشجویان مرد شاغل به تحصیل نمونه‌ای به حجم ۲۷۲ نفر به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند که پرسشنامه شناسایی افراد در معرض خطر اعتیاد را تکمیل نمودند. یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که افراد عضو هیأت‌ها و غیر عضو، برای در معرض خطر اعتیاد قرار گرفتن، با یکدیگر تفاوت معنادار دارند. همچنین ضرایب مدل رگرسیونی در دو متغیر معنادار است و منفی بودن ضرایب رگرسیونی نشان می‌دهد که حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌های مذهبی خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن جوانان را کاهش می‌دهد و شروع فعالیت در هیأت‌های مذهبی در سنین پایین، خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن را در جوانان کاهش می‌دهد. بحث و نتیجه‌گیری: برنامه‌ریزی‌های لازم برای جذب جوانان از طریق ارتقای محتوای سخنرانی‌ها و برگزاری برنامه‌های تفریحی و کلاس‌های آموزشی و غیره در این محافل، حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌های مذهبی را افزایش می‌دهد که می‌تواند یکی از عوامل در پیشگیری از گرایش جوانان به مواد مخدر باشد.

واژگان کلیدی: هیأت‌های مذهبی، گرایش جوانان به مواد مخدر، پیشگیری، جوانان، گروه‌های اجتماعی.

الف) مقدمه

امروزه مسئله اعتیاد به مواد مخدر و انواع داروها، به صورت یک مشکل جهانی و فراگیر درآمده است. اگر اعتیاد پدیده‌ای مخرب تلقی می‌شود، به این دلیل است که در کمین نابودی پر ارزش‌ترین سرمایه جوامع انسانی؛ یعنی جوانان نشسته است و آنان را در چنگال عوارض منفی خود گرفتار می‌کند (احمدوند، ۱۳۸۳: ۱۴۴). مصرف مواد مخدر در بین جوانان، آسیبی دیرپا، پرمایه و با تبعات فردی و اجتماعی سرسخت است. مطالعات کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که روند مصرف سیگار در قشر دانشجویی رو به افزایش است و نتایج این مطالعات حاکی از آن است که دوره دانشجویی یک برهه زمانی خاص برای آغاز سیگاری شدن افراد است. (ریگوتی، مورن و ویکسلا، ۲۰۰۵)

جامعه دانشجویی کشور در زمره گروه‌های در معرض خطر مصرف مواد مخدر قرار دارند. پژوهش‌های متعدد انجام‌شده در کشورهای مختلف، مصرف سیگار، مشروب و ماری‌جوآنا را در جمعیت دانشجویی در حد قابل توجهی گزارش کرده‌اند. در ایران هم شاهد گسترش تحقیقات معتبر در این زمینه هستیم. برای مثال، طارمیان، بوالهروی و پیروی (۱۳۸۶) پژوهشی مرتبط با شیوع مصرف و عوامل خطر مرتبط با آن را در جمعیت دانشجویی شش دانشگاه بزرگ شهر تهران انجام دادند. در این پژوهش، ۳۴ درصد دانشجویان اظهار کرده‌اند که حداقل یکبار قلیان کشیده‌اند. ۲۴ درصد آنان سیگار، ۱۷ درصد مشروب، ۲۰۳ درصد تریاک و ۲۰۲ درصد حشیش را تجربه کرده‌اند.

مطالعات انجام‌شده حاکی از آن است که مسئله مصرف مواد در بین دانشجویان، یکی از آسیب‌های روانی اجتماعی جدی در محیط‌های دانشگاهی است و نادیده گرفتن روند رو به رشد مصرف مواد و مشکلات وابسته به آن در جمعیت دانشجویی، یک خطر قریب‌الوقوع، عمیق و پرمایه را خبر می‌دهد. از دیدگاه جرم‌شناسان، پیشگیری از اعتیاد بهتر از درمان آن است. در یک تقسیم‌بندی، پیشگیری از وقوع جرم دو نوع است: ۱. کیفی، ۲. غیر کیفی (پیشگیری اجتماعی و وضعی) (گل‌محمدی‌خامنه، ۱۳۸۴). پیشگیری اجتماعی از جرم، مجموعه اقدامات و تدابیری است که هدف آن، حذف یا کاهش خطر عوامل اجتماعی و اقتصادی و محیطی جرم است (محمدنسل، ۱۳۸۷). هدف پیشگیری اجتماعی از جرم، کوشش برای ایجاد محیط مساعد به منظور رشد فضایل اخلاقی و

تقویت باورهای دینی، کمک به تأسیس نهادهای غیر دولتی، انجمن‌ها و تشکل‌های مردمی در زمینه پیشگیری از جرم و جلب مشارکت مردم برای سرمایه‌گذاری در این امر است. در بین انواع پیشگیری، پیشگیری اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از منظر جرم‌شناسی در برخی از زمان‌ها و مکان‌ها بر اساس شرایط خاصی که در آن نهفته است، می‌توانند از وقوع جرم پیشگیری کنند. در این نوع از پیشگیری، نهادهای اجتماعی تلاش می‌کنند از بزهدیدگی افراد جامعه، به خصوص نوجوانان و جوانان جلوگیری کنند، که انتظار می‌رود نهادهای اجتماعی محافظی برای گرایش جوانان به مواد مخدر باشند.

یکی دیگر از عوامل محافظ در گرایش فرد به مواد مخدر، دینداری است که در برخی از مطالعات (ویلز و همکاران، ۲۰۰۳) از آن به عنوان سپری در مقابل وابستگی به مواد یاد شده است. میلر، دیویس و گرین‌والد (۲۰۰۰) به این نتیجه رسیده‌اند که نوجوانانی که دیندار نیستند و نمرات پایینی در اندازه‌گیری فعالیت دینی به دست می‌آورند، در مقایسه با نوجوانان دارای سطح بالاتر فعالیت دینی، سو مصرف مواد بیشتری را دارند.

با توجه به مطالب پیش گفته، می‌توان به اهمیت و نقش گروه‌های مذهبی در اثرگذاری بر افراد جامعه پی برد. گروه‌های غیر رسمی تحت عنوان «سازمان‌های مردم‌نهاد» نامگذاری شده‌اند و ویژگی‌های اصلی آنها عبارتند از: الف) عضویت در این نهادها داوطلبانه می‌باشد؛ ب) سلسله‌مراتب اداری و تقسیم مسئولیت‌ها بر اساس تجربه و تخصص اعضا و به صورت توافقی انجام می‌گیرد، نه بر اساس مدل‌های مدیریت رایج؛ ج) دوره فعالیت برخی از نهادها به صورت موقت و مطابق با نیازهای فصلی و مقطعی صورت می‌گیرد. بنابر این، با توجه به تعریف سازمان‌های مردم‌نهاد و ضرورت و شرایط آن در تولید سرمایه اجتماعی، به نظر می‌رسد هیئت‌های مذهبی از زمره سازمان‌های مذکور به شمار می‌روند. به نظر می‌رسد در جامعه ایران توافق اجتماعی بالا در خصوص ضرورت احیای یاد و خاطره عاشورا، قرن‌هاست که منجر به شکل‌گیری یک کانون غیر رسمی مذهبی شده که به هیئت مشهور است. (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۲)

نظافت (۱۳۸۵: ۸۷؛ نقل از ماهنامه هیئت) در تعریف هیئت چنین بیان می‌دارد: هیئت، گروه اجتماعی - با سابقه تاریخی مشخص - و تجمعی از افراد است که به منظور زنده نگهداشتن یاد و خاطره مناسبت‌های مذهبی (اعیاد، ایام ولادت و شهادت ائمه) با

محوریت واقعه کربلا و قیام امام حسین(ع) و بر اساس ساختار دوگانه واعظ(سخنران، روحانی) و ذاکر(مداح، روضه‌خوان) تشکیل می‌شود و اعضا از طریق روش‌هایی معمول و آدابی مشخص(سینه‌زنی، زنجیرزنی) به سوگواری یا شادکامی می‌پردازند.

هدف از انجام این تحقیق، بررسی نقش هیئت‌های مذهبی به عنوان نهادی اجتماعی بر پیشگیری از وقوع جرم به خصوص مصرف مواد مخدر در بین جوانان است. بدین منظور، در بخش مباحث نظری تحقیق، به بررسی نقش هیأت‌های مذهبی در پیشگیری جوانان به مواد مخدر از منظر نظریه‌های جرم‌شناختی پرداخته می‌شود، سپس پیشینه و فرضیات تحقیق با استفاده از نمونه‌ای از دانشجویان بررسی می‌شود. دانشجویان نمونه در دو گروه قرار گرفته‌اند: افرادی که عضو گروه‌های مذهبی‌اند و افرادی که عضو گروه‌های مذهبی نیستند. از افراد عضو هیأت‌های مذهبی، اطلاعات مربوط به مدت زمان حضور و فعالیت در هیئت‌های مذهبی جمع‌آوری و گرایش آنان به مواد مخدر از طریق پرسشنامه گرایش به مواد مخدر بررسی شد.

ب) پیشینه تحقیق

مصرف مواد مخدر یکی از موانع جدی در توسعه جوامع است. تاکنون تلاش‌های بسیاری در زمینه کنترل مرزها، جلوگیری از توزیع مواد مخدر، اقدامات انتظامی و وضع و اجرای قوانین سخت‌گیرانه انجام گرفته است، اما هنوز هم شاهد رشد روزافزون مصرف مواد مخدر در بین جوانان هستیم. از این رو باید امید داشت که برنامه‌های پیشگیری اجتماعی بتوانند به نحو مؤثری به سلامت جامعه کمک کنند. گروه‌های همسالان، حضور در مکان‌های مذهبی مثل کلیسا، گرایش به مذهب و دینداری، از جمله عوامل تأثیرگذار بر کاهش گرایش جوانان به مواد مخدرند. در ادامه، تحقیقات انجام گرفته در این زمینه‌ها بررسی می‌شوند.

سیمونز مرتون و فرهت^۱ (۲۰۱۰) مروری بر تحقیقات به تازگی منتشر شده با تمرکز بر مطالعات طولی در زمینه تأثیر گروه همسالان بر سیگار کشیدن نوجوانان انجام داده‌اند. به طور خلاصه تحقیقات نشان می‌دهد که احتمال سیگار کشیدن نوجوانانی که دوستان، سیگاری دارند، بیشتر از نوجوانانی است که دوستان سیگاری ندارند. بهترین دوستان، بیشترین تأثیر را در گروه همسالان در سیگار کشیدن نوجوانان دارند. وابستگی جمعیتی،

1. Simons-Morton & Farhat.

بعد دیگری از روابط دوستی است که در تعداد محدودی از تحقیقات اشاره شده که با مصرف مواد مخدر در ارتباط است. تحقیقات اندکی برای بررسی تأثیر خویشاوندان، بهترین دوستان، گروه همسالان و وابستگی جمعیتی بر مصرف مواد مخدر انجام گرفته است. بنابر این، نیاز است تحقیقات بیشتری در این زمینه انجام شود.

به جز زمینه‌های تحقیقاتی در مورد درمان و بهبودی و همچنین عوامل اجتماعی مؤثر بر پیشگیری از اعتیاد، تعداد زیادی از مطالعات، ارتباط بین مذهب و حضور در کلیسا را مصرف الکل و مواد مخدر بررسی کرده‌اند. در بازبینی ۲۷۸ مطالعه کمی که ارتباط بین مذهب و الکل را بررسی کرده‌اند، ۲۴۰ مقاله (۸۶ درصد)، ارتباط منفی بین مذهب و مصرف الکل را گزارش کرده‌اند. (کوئینگ، کینگ و کارسون، ۲۰۱۲)

نتایج تحقیقات کینگری، تمپسون و روتز^۱، (۲۰۱۵) نشان می‌دهد که افزایش حضور در کلیسا در سال‌های اول و دوم دانشگاه، با سطح کمتر مصرف الکل در ارتباط است. نتایج تحقیقات رز، شیلدز، تولر و لارسون^۲ (۲۰۱۵) نشان می‌دهد که مذهب ارتباط مستقیم با افسردگی، مصرف ماری‌جوانا و شرابخواری دارد. نتایج تحقیقات باتن و همکاران^۳ (۲۰۱۰)، جانسون، شیتس و کریستلر^۴ (۲۰۰۸) و گالن و روگرز^۵ (۲۰۰۴) نشان داد که مشکلات مربوط به مصرف الکل به طور قابل ملاحظه‌ای با افزایش سطح دینداری در هر دو گروه مردان و زنان، در دوران جوانی کاهش یافته است. همچنین وابستگی یا سرسپردگی مذهبی به کاهش مصرف الکل وابسته است (کوئینگ و همکاران، ۲۰۱۲). مطالعات مقطعی (ولز، ۲۰۱۰؛ جسور و همکاران^۶، ۲۰۰۶) دریافته‌اند که حضور در کلیسا با سطوح پایین نوشیدن الکل در بین مردان دانشجو در ارتباط است.

مطالعات طولی از جمله: وایت و همکاران^۷ (۲۰۰۶) و ویک، سلوسی و ایورز^۸، (۲۰۰۳) نشان داده‌اند که در دبیرستان و دانشگاه، تغییرات حضور در کلیسا با تغییرات در میزان نوشیدن الکل ارتباط دارد.

1. Koenig, King & Carson.
2. Kingree, Thompson & Ruetz.
3. Rose, Shields, Tueller & Larson.
4. Button, Hewitt, Rhee, Corley & Stallings.
5. Johnson, Sheets & Kristeller.
6. Galen & Rogers.
7. Jessor, Costa, Krueger, Turbin & Wells.
8. White, McMorris, Catalano & Haggerty.
9. Vik, Celluci & Ivers.

حیات‌بخش و همکاران (۲۰۱۴) بیان می‌دارند که ممارست مذهبی مادران و فرزندان‌شان با سن شروع و فراوانی مصرف مواد در ارتباط است. پس از تعدیل سابقه مذهبی مادران و فرزندان‌شان، فرزندان‌ی که در کلیسا حضور نداشتند، احتمال بیشتری برای شروع به مصرف تنباکو و الکل در سنین پایین‌تر دارند. آنها اظهار می‌دارند که ممارست مذهبی مادران و فرزندان به عنوان پیشگوهایی‌اند که مصرف مواد مخدر را در زنان و مردان جوان پیش‌بینی می‌کنند.

مناگی، هارل و جون^۱ (۲۰۰۸) در تحقیق خود به بررسی نقش واسطه‌ای حمایت اجتماعی در رابطه بین مذهب و مصرف الکل پرداختند. نتایج نشان داد که هر دو بُعد مذهبی و حمایت اجتماعی - عاطفی با استفاده کمتر الکل ارتباط دارند. یافته‌های آنان نشان داد که تعهد مذهبی و مقابله مذهبی، محافظی در برابر مصرف الکل هستند.

در برخی از مطالعات (ویلز، بیر و سندی^۲، ۲۰۰۳) از دینداری به عنوان سپری در مقابل وابستگی به مواد یاد شده است. مریل، سلزار و گاردنر^۳ (۲۰۰۰) در پژوهش خود نشان دادند که عواملی نظیر فراوانی حضور در کلیسا، سطح بالای دینداری در اعضای خانواده و والدین و فراوانی بحث‌های دینی خانوادگی اثر حمایت‌کننده در مقابل مصرف مواد در نوجوانان و جوانان دارد. نانمکر، مک‌نیللی و بلوم^۴ (۲۰۰۳) نیز در نتایجی مشابه دریافتند که فعالیت دینی افراد، یک عامل حمایتی در برابر استفاده از الکل، ماری‌جوانا و کوکائین است. ویلز، بیر و سندی (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای بر روی نوجوانان ۱۲ تا ۱۶ ساله، به این نتیجه رسیدند که بین میزان دینداری و استفاده از الکل و ماری‌جوانا و نیز استعمال سیگار همبستگی منفی وجود دارد و هر چه فرد در سطح بالاتری از دینداری قرار داشته باشد، مواد مذکور را به میزان کمتری مورد استفاده قرار می‌دهد. در مطالعه مریل، فلسوم و کریستوفرسون^۵ (۲۰۰۵) که با نمونه‌ای متشکل از دانشجویان ۱۷ تا ۳۵ ساله مراکز آموزش عالی انجام گرفت، بالاترین میزان استعمال توتون، ماری‌جوانا و دیگر مواد غیر قانونی در افرادی مشاهده شد که ترجیحات دینی کمتری داشتند. علاوه بر این، حضور خانوادگی در کلیسا و سطح بالاتر دینداری والدین نیز به طور معناداری با مصرف کمتر

1. Menagi, Harrell & June.
2. Wills, Year & Sandy.
3. Miller, Davies & Greenwald.
4. Nonnemaker, McNeely & Blum.
5. Merrill, Folsom & Christopher son.

مواد یادشده رابطه داشت. در مطالعه دیگری که توسط کلین، ایلفسون و استرک^۱ (۲۰۰۶) بر روی زنان در معرض خطر انجام گرفت، نشان داد که خانم‌های دارای سطح دینداری بالاتر، استفاده کمتر از داروهای غیر قانونی را گزارش کردند.

در پژوهش‌های مختلف نشان داده شده است که از آموزش‌ها و برنامه‌های مذهبی می‌توان به بهترین شکل به عنوان وسیله‌ای برای پیشگیری از بروز اختلال‌ها روانی استفاده کرد. سبک زندگی مذهبی به خوبی می‌تواند آرامش فردی، اجتماعی و خانوادگی بسیاری همراه داشته باشد (علیجانی، ۱۳۸۵). در بررسی علیجانی (۱۳۸۵) مشخص شد که بین هویت دینی و سلامت روان در دانشجویان، ارتباط معنادار وجود دارد. جلالی‌پور (۱۳۸۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که بین نگرش‌های مذهبی و سلامت روان در دانشجویان دانشگاه تهران، رابطه معناداری وجود دارد.

یکی از مکان‌هایی که در برخی از کشورهای اسلامی از جمله ایران، مردم و به خصوص جوانان در مناسبت‌های خاصی اجتماع می‌کنند، هیئت‌های مذهبی است که در این هیئت‌ها برنامه‌های مذهبی و اخلاقی انجام می‌پذیرد. پژوهش‌هایی در زمینه دینداری و میزان گرایش به اعتیاد چه در داخل و چه در خارج از ایران صورت پذیرفته است، اما در رابطه با تأثیر هیأت‌های مذهبی بر پیشگیری از گرایش جوانان به مواد مخدر، تحقیقی به صورت ویژه انجام نگرفته است. بنابر این، هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر هیأت‌های مذهبی بر پیشگیری از گرایش جوانان به مواد مخدر است.

فرضیات این تحقیق با کنار هم قرار دادن عوامل اجتماعی و مذهبی و همچنین با توجه به تحقیقاتی که نشان‌دهنده تأثیر حضور در کلیسا در پیشگیری از مصرف مواد مخدر و الکل است، شکل یافت. هیئت مذهبی تشکلی است که از مجموعه‌ای از نیروها و عناصر مخلص و صمیمی و دیندار و متعهد و ملتزم به دین شکل گرفته و هدف و انگیزه آنها جذب مردم به ویژه نسل جوان به سوی دین و فرهنگ دینی و اخلاق و تربیت صحیح اسلامی است. از نظر شبکه روابط جمعی، این هیئت‌ها در مقایسه با گونه‌های دیگر، رشد چشمگیر و همواره با نرخ مثبت داشته‌اند و با وجود عمر کوتاه خود، توانسته‌اند شبکه‌ای وسیع از هواداران را از بین جوانان و نوجوانان دارای انگیزه‌ها و علایق دینی گرد آورند. (مظاهری، ۱۳۹۰: ۵۰۴)

با توجه به مطالب بیان شده، تاکنون تحقیقات زیادی در زمینه تأثیر گروه‌های همسالان

1. Klein, Elifson & Sterk.

و عوامل اجتماعی و مذهبی بر پیشگیری از مصرف مواد مخدر و الکل در جوانان انجام گرفته، ولی تاکنون تحقیقی در مورد بررسی نقش هیئت‌های مذهبی به عنوان گروه‌های اجتماعی مذهبی، در کاهش گرایش جوانان به مواد مخدر انجام نگرفته است. بنابر این، هدف از انجام این تحقیق، بررسی نقش هیئت‌های مذهبی به عنوان نهادی اجتماعی، بر پیشگیری از وقوع جرم، به خصوص مصرف مواد مخدر در بین جوانان است.

ج) چارچوب نظری تحقیق

چرا بعضی از جوانان درگیر استفاده از مواد و الکل می‌شوند، در حالی که دیگران درگیر نمی‌شوند؟ در حالت کلی دو نوع نظریه در مورد مواد مخدر وجود دارد: ۱. نظریه‌هایی که تمرکز بر اثرات مواد مخدر دارند. ۲. نظریه‌هایی که بر عوامل اجتماعی و روان‌شناسی تمرکز دارند. این تحقیق بر نظریه‌ها و عوامل اجتماعی در زمینه گرایش به مواد مخدر در جوانان تکیه دارد؛ همان‌طور که بائر^۱ (۲۰۰۲) تأثیرات اجتماعی را از معنادارترین عوامل پیش‌بینی‌کننده مشکلات نوشیدن آجیو در بین جوانان یافت. در ادامه به بررسی نقش هیأت‌های مذهبی در پیشگیری جوانان به مواد مخدر از منظر نظریه‌های معاشرت‌های ترجیحی و حمایت‌های اجتماعی که در علم جرم‌شناسی مطرح شده‌اند، می‌پردازیم.

۱. نظریه معاشرت‌های ترجیحی

این نظریه که از سوی ساترلند مطرح شده، بیانگر این است که جنایات و انحراف از طریق انتقال فرهنگی در گروه اجتماعی آلوده به فساد فرا گرفته می‌شود یا رخ می‌دهد (بیات و همکاران، ۱۳۸۷). بیشتر رفتارهای بزهکارانه، درون گروه‌های نخستین، به ویژه گروه همسالان آموخته می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۸). این نظریه بیان می‌کند که یک شخص در مقطع معینی از زمان با گروه‌ها یا محیط‌های مختلفی در تماس است. به عبارت دیگر؛ یک شخص در آن واحد، تعلقات متعددی دارد؛ هم پدر است، هم همسر است، هم مدیر خیریه مسجد است، هم دانشجو و ... بدین ترتیب یک فرد در طول زندگی‌اش از محیط‌های مختلفی عبور می‌کند و با محیط‌ها و تشکلهای مختلفی تماس دارد. این تشکلهای و محیط‌ها هر یک مرام خاص خود را دارند که فرهنگ آن گروه را تشکیل

1. Baer.

می‌دهد. حال با توجه به اینکه فرد با هریک از این تجمعات و تشکّل‌ها تماس دارد، می‌توانیم بگوییم که یک فرد همواره در معرض مرام‌های مختلف متعددی قرار دارد. کافی است که فرد با محیط‌ها و تشکّل‌هایی رابطه داشته باشد که آن تشکّل‌ها و محیط‌ها مجرمانه باشند و انجام اعمال ناپه‌نجار و مجرمانه را تا حدّی، مطلوب و آرمان خود بدانند. در اینجاست که فرد مرتبط با این محیط می‌تواند تحت تأثیر آن مرام و فرهنگ، ارتکاب جرم را فراگیرد. مطابق این نظریه، فرد مجرم به جای تبعیت از آموزش‌های محیط سالم، از آموزش‌های محیط مجرمانه تبعیت می‌کند و آنچه محقق می‌شود، فرایند یادگیری و آموزش پدیده بزهکاری است که این در قالب تقلیدهای ترجیحی است. البته ساترلند معتقد است که اکثر افراد یک جامعه در ارتباطشان از تشکّل‌هایی تبعیت می‌کنند که در مقام مذمت و منع ارتکاب جرم فعالیت می‌کنند، مخالف ارتکاب جرم هستند و درستی را ترویج می‌کنند. به همین جهت، اکثر افراد مرتکب جرم نمی‌شوند و این قبیل افراد در اولویت‌شان انجام مرام‌ها و باورهای تشکّل‌های سالم و درست را قرار می‌دهند.

هیئت و کانون‌های مذهبی، یکی از مصادیق تشکّل‌های سالم و درست است که بر اساس مسائل اعتقادی و باورهای دینی افراد جامعه ما شکل گرفته و پناهگاهی امن برای جوانان ما محسوب می‌شود. بسیاری از صاحب‌نظران با توجه به تحقیقات و پژوهش‌های انجام شده در جهان معتقدند که تشکّل‌های مذهبی و اصولاً افرادی که در این گروه‌ها فعالیت می‌کنند، کمتر دچار بحران‌هایی چون بحران هویت می‌شوند و کمتر در میان ایشان بزه‌های اجتماعی گسترش یا رواج می‌یابد. برخی از مؤسسه‌های علمی طی برنامه‌های خاصی، نوجوانان و جوانان بزهکار را به شکل شبانه‌روزی تحت پوشش قرار داده‌اند. هدف این برنامه‌ها این است که با استفاده از آثار همنشینی و در طول نشست‌های گروهی، سوگیری‌های کجروانه در فرد از بین برود و پیش‌زمینه‌های راست‌روی در ابعادی مانند ترک اعتیاد در او تقویت شود. (سیجل، ۱۹۹۷: ۲۱۸)

۲. نظریه حمایت اجتماعی

یکی از تازه‌ترین مضمون‌هایی که سال‌های اخیر در نظریه‌های جرم‌شناسی مطرح شده، حمایت اجتماعی است. حمایت اجتماعی عبارت است از آنکه فرد از یاری و مساعدت جمع، شبکه‌های اجتماعی یا حتی دوستان، هم‌نشینان و شریکانی که در نیازهای مادی و معنوی خود بدان‌ها اعتماد می‌کند، برخوردار می‌شود؛ یا آنکه تصور کند

از چنین یاری‌هایی برخوردار است (کالن، ۱۹۹۴). حمایت‌های اجتماعی می‌تواند معنوی و مادی باشند. از جمله حمایت‌های معنوی عبارتند از: تأیید شأن و منزلت فرد و حتی ابراز همدردی و شریک شدن در عواطف او. حمایت‌های اجتماعی مادی، شکل‌های متفاوتی مانند مساعدت مالی، مشاوره و... دارند. این حمایت‌ها همچنین در سطوح متعددی دیده می‌شوند: در روابط میان اعضای خانواده، آشنایان و دوستان و در درون شبکه‌های اجتماعی گسترده‌تری مانند محله‌ها و ملت‌ها. رابطه حمایت اجتماعی با جرم و کجروی، ابتدا بر اساس این ایده مورد توجه قرار گرفت که اگر افراد را در بر آوردن نیازهای مادی و معنوی‌شان یاری دهیم، این یاری دادن، آنان را از ارتکاب جرم بازمی‌دارد. در این خصوص گفته می‌شد حمایت‌های اجتماعی منابعی را در اختیار فرد قرار می‌دهند و این منابع، او را قادر می‌سازند تا با استفاده از ابزارهای غیر مجرمانه، با مشکلات خود کنار بیاید. بدین وسیله، اثرات فشارهای اجتماعی‌ای که او را به کجروی سوق می‌دهند، کاهش می‌یابند (کالن و رایت، ۱۹۹۷). محققانی که این ایده را مطرح کردند، همچنین بر آن بودند که اگر آشنایان، دوستان و شبکه‌های اجتماعی پیرامون فرد، او را یاری کنند، این یاری دادن، پیوندهای مستحکم و ماندگاری را میان آنان پدید می‌آورد که مبتنی بر اعتماد متقابل است. این پیوندها در قالب نوعی تعهد اخلاقی قوی فرد نسبت به دیگران و به نهادهای اجتماعی جلوه‌گر می‌شوند. آن‌گاه آن‌گونه که تحقیقات دیگر نشان داده‌اند، وجود این پیوندها و تعهدها از وقوع جرم پیشگیری می‌کند (کالوین، کالن و وندر ون، ۲۰۰۲؛ کالن، ۱۹۹۴). نمونه‌چنین تحقیقاتی را محققانی مانند تراویس هیرشی^۴ (۱۹۶۹؛ ۱۹۷۸) انجام داده و در نظریه خود که به نام نظریه «کنترل اجتماعی» شناخته می‌شود (سلیمی و داوری، ۱۳۸۵: ۳۹۴، ۴۸۶) به این نتیجه رسیده که جامعه یا گروهی که اعضای آن وابستگی‌های متقابل و قوی‌ای با هم داشته باشند، بیشتر می‌توانند رفتار اعضا را کنترل کنند. هیرشی همچنین تأکید کرده است که برای پیشگیری از جرم، جامعه باید به گونه‌ای در این زمینه مداخله کند که افراد از حس وابستگی، پابندی و تعهد عمیق نسبت به پیوندهای درست و مقبول جامعه، سرشار شوند. (رایتزن، نیتزل، فرچون، ۱۹۹۸: ۱۱۸)

1. Cullen.
2. Wright.
3. Colvin, Cullen & Vander Ven.
4. Hirschi.
5. Wrightsman, Nietzel & Fortune

روان‌شناسان اجتماعی هم برآنند که عناصری مانند دلبستگی و تعهد، آثار مهمی در نفوذ اجتماعی و متقاعد ساختن دیگران دارند. آنان در این خصوص می‌گویند اگر در ارزش‌های اخلاقی، اعتقادی و اجتماعی و مانند آن، با گروهی همانندی داشته باشیم و خود را عضوی از آن گروه بدانیم، نگرش‌های ما، آگاهانه یا ناخودآگاه تحت تأثیر این تعلقات گروهی قرار می‌گیرد. بدون شک می‌توان این‌گونه حمایت‌های مادی و معنوی را در درون هیأت‌ها و تشکّل‌های مذهبی در میان نوجوانان و جوانانی که در محافل شرکت می‌کنند مشاهده کرد. جوانان با حضور در این تشکّل‌های مذهبی و در کنار هم قرار گرفتن با سایر همسالان خود، به نوعی به یک جایگاه و شأن اجتماعی دست پیدا می‌کنند و در مواقع بروز مشکلات فردی و اجتماعی و حتی خانوادگی می‌توانند خودآگاه یا ناخودآگاه از حمایت‌های معنوی و مادی این‌گونه تشکّل‌ها بهره‌مند شوند. هیئت مذهبی یکی از ترفندهای مهم در خصوص جذب جوانان و در نتیجه، حمایت و پیشگیری از وقوع جرم و انحرافات اجتماعی جوانان است.

استارک و بن‌بریج، دو تن از محققان بنام در حوزه‌های جامعه‌شناسی دین و جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی می‌باشند (ر.ک: استارک و بن‌بریج، ۱۳۷۹: ۱۷۱-۱۷۰؛ ایوانز و دیگران، ۱۳۷۹: ۱۴۳-۱۴۲). آن دو با مطالعه همنشینی‌ها و گروه‌بندی‌هایی که در بین زندانیان زندان‌های آمریکا وجود داشته، نقش این پیوندها را در اصلاح مجرمان و جلوگیری از بازگشت آنان به جرم تحلیل کرده‌اند. موضوع مطالعه آنان، برخوردهای دو فرقه دینی با نام‌های «امت اسلام» در میان سیاه‌پوستان مسلمان و «انجمن اخوت زندان» از گروه‌های انجیلی پروتستان و آثاری است که این برخوردها در زمینه اصلاح مجرمان و جلوگیری از بازگشت به جرم در پی داشته‌اند. بر اساس مشاهدات استارک و بن‌بریج، این فرقه‌ها ابتدا به کمک تبلیغ دینی، آیین خود را به زندانیان تازه‌وارد معرفی می‌کنند. پس از آنکه فرد به مذهب آنان گروید، زندانیانی که پیشتر آن مذهب را پذیرفته‌اند، ارتباطی تنگاتنگ و صمیمی با او برقرار می‌کنند و نیازهایش را بر می‌آورند. در روابط میان این افراد، ارزش‌ها و اعتقادات دینی حاکم است و آنان بر اساس این ارزش‌ها و باورها با یکدیگر رفتار می‌کنند. این ارتباط، پس از آزادی فرد از زندان با همان قوت و با اعضای دیگر این فرقه‌ها که زندانی نیستند، ادامه می‌یابد. بدین شکل، فرد در این دوره حساس هم از پشتیبانی روانی، مادی و اجتماعی هم‌کیشان خود برخوردار می‌ماند

و زمینه‌های بازگشت به جرم در او از بین می‌رود (استارک و بن بریج، ۱۹۹۶: ۱۸۵-۱۸۴). این راز در چیزی جز آن نیست که همنشینی با اعضای این فرقه‌ها در درون و بیرون از زندان، زندانیان آسیب‌پذیر را در معرض القائات، تقویت‌ها و الگوهای قرار می‌دهد که با اثرگذاری‌های همنشینان منحرف، مقابله و آثار آنها را، خنثی یا ضعیف می‌کند. قطعاً امروزه نیز در جامعه کنونی ما این‌گونه حمایت‌های اجتماعی از سوی گروه همسالان که در هیأت‌های مذهبی شکل گرفته است، می‌تواند برای جوانان در معرض خطر اعتیاد، بهترین و مؤثرترین عامل برای پیشگیری از گرایش جوانان به اعتیاد باشد. البته ذکر این نکته الزامی است که برای رسیدن به این هدف نیاز به برنامه‌ریزی لازم از سوی متولیان هیأت‌های مذهبی در سطوح مختلف مدیریت دولتی و غیر دولتی می‌باشد.

با توجه به نظریه‌هایی که بیان می‌دارند جنایات و انحراف از طریق انتقال فرهنگی در گروه اجتماعی آلوده به فساد فرا گرفته می‌شود یا رخ می‌دهد و نظریه‌هایی که ارتباط بین جرم و کجروی را با حمایت‌های اجتماعی بیان می‌کنند و به بیان تأثیر حمایت‌های اجتماعی در پیشگیری از وقوع جرم می‌پردازند؛ مسأله اصلی تحقیق شکل می‌گیرد: آیا هیأت‌های مذهبی به عنوان یک گروه اجتماعی می‌توانند در پیشگیری از وقوع جرم به خصوص گرایش جوانان به مواد مخدر تأثیرگذار باشند؟
بنابر این، فرضیه‌های تحقیق عبارتند از:

- افرادی که در هیأت‌های مذهبی عضویت و فعالیت مداوم دارند، نسبت به دیگران کمتر در معرض خطر اعتیاد قرار می‌گیرند.
- حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌های مذهبی، خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن جوانان را کاهش می‌دهد.
- حضور و شروع فعالیت در هیأت‌های مذهبی در سنین پایین، خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن را در جوانان کاهش می‌دهد.

(د) روش

روش پژوهش حاضر از نظر شیوه جمع‌آوری داده‌ها، غیر آزمایشی و از نوع همبستگی به شیوه تحلیل رگرسیون است. جامعه آماری این پژوهش، دانشجویان مرد مشغول به تحصیل در نیمسال دوم سال ۱۳۹۲-۹۳ دانشگاه پیام نور مبارکه بودند که از میان آنان

نمونه‌ای به حجم ۲۷۲ نفر با سطح اطمینان ۹۵ درصد به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شد. برای تعیین حجم نمونه از رابطه زیر استفاده شد.

$$n = \frac{z^2 p q}{d^2}$$

برای سطح اطمینان ۹۵ درصد و با در نظر گرفتن $p=q=0.5$ به دلیل اینکه حداکثر خطا برای این میزان p اتفاق می‌افتد. نمونه مورد بررسی در دامنه ۱۸-۳۲ سال است که ۱۷۶ نفر از افراد نمونه در هیأت‌های مذهبی عضویت یا فعالیت مداوم دارند و سایر افراد اعلام کردند که هیچ‌گونه عضویت و فعالیت یا حضوری در هیأت‌های مذهبی ندارند. دو گروه مذکور با نام عضو و غیر عضو در هیأت‌های مذهبی نامگذاری شدند. سپس برای افراد عضو، اطلاعاتی در مورد تعداد دفعات حضور و فعالیت در یک سال در هیئت مذهبی و همچنین سن شروع به عضویت یا حضور و فعالیت در هیأت‌های مذهبی جمع‌آوری شد.

برای بررسی تفاوت گرایش به مصرف مواد در دو گروه عضو و غیر عضو هیأت‌ها از آزمون t استفاده شد. برای بررسی تأثیر حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌های مذهبی بر گرایش جوانان به مواد مخدر و همچنین تأثیر شروع فعالیت در هیأت‌های مذهبی در سنین پایین بر در معرض خطر اعتیاد قرار گرفتن جوانان، از مدل رگرسیون چندگانه استفاده شد.

ابزار

پرسشنامه شناسایی افراد در معرض خطر اعتیاد: این پرسشنامه توسط جعفر انیسی در مرکز تحقیقات دانشگاه علوم پزشکی بقیه... در سال ۱۳۹۲ با اقتباس از مقالات انیسی، بهادری و جهانبخش (۲۰۱۳) و ترابر و نلسون^۱ (۲۰۰۳) و هاگس و همکاران^۲ (۲۰۰۳) ساخته شده است. این پرسشنامه با در نظر گرفتن ابعاد گوناگون اعتیاد از طریق سنجش برخی از متغیرهایی که می‌توانند پیش‌بین وابستگی به مواد مخدر در جوانان باشند، ابزار مناسبی برای شناسایی افراد در معرض و مستعد اعتیاد است که شامل

1. Tarabar & Nelson.

2. Lingford Hughes, Davies, Williams, Daghlig & Nutt.

۷۵ پرسش در طیف لیکرت چهار درجه‌ای با چهار عامل افسردگی و احساس درماندگی، نگرش مثبت به مواد مخدر، اضطراب و ترس از دیگران و هیجان‌خواهی بالاست. به منظور بررسی روایی محتوایی پرسشنامه، از نظرات ۱۵ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و متخصصان دارای تجربه در این زمینه استفاده شده است. آلفای کرونباخ این پرسشنامه ۰/۹۷ و روایی همزمان این پرسشنامه با پرسشنامه‌های ۲۱-DASS، عزت نفس زاندا و هیجان‌خواهی زاکرمن مورد بررسی قرار گرفته و برای تمامی آزمون‌های ملاک معنادار بوده است. به عنوان مثال، روایی این پرسشنامه با آزمون ملاک زاکرمن ۰/۷۸ است.

ه) یافته‌ها

آماره‌های توصیفی نمونه انتخابی در زیرمقیاس‌ها و کل پرسشنامه به تفکیک افراد عضو و فعال در هیأت‌های مذهبی و افرادی که حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌های

جدول ۱: آماره‌های توصیفی زیرمقیاس‌ها به تفکیک عضویت و عدم عضویت در هیأت‌های مذهبی

انحراف معیار	میانگین	گروه‌ها	زیرمقیاس‌ها
۵/۱۱	۱۹/۸۷۶	عضو هیأت‌ها	افسردگی و درماندگی
۴/۸۶۸	۲۲	غیر عضو	
۲/۹۸	۸/۴۳	عضو هیأت‌ها	نگرش مثبت به مواد
۶/۰۷۸	۱۹/۲۳۹	غیر عضو	
۳/۹۸	۱۴/۶۹۸	عضو هیأت‌ها	اضطراب و ترس از دیگران
۴/۹۳۲	۱۴/۰۱	غیر عضو	
۳/۹۲۳	۱۰/۲۸۴	عضو هیأت‌ها	هیجان‌خواهی بالا
۳/۴۹۴	۹	غیر عضو	
۸/۷۸۳	۵۲/۵۶۸	عضو هیأت‌ها	نمره کل پرسشنامه
۱۰/۳۶۵	۶۴/۲۵	غیر عضو	

مذهبی ندارند، در جدول ۱ قرار دارد.

نمره برش این پرسشنامه، ۸۰ است؛ یعنی اگر نمره کل پرسشنامه بیشتر یا مساوی ۸۰ باشد، شخص در معرض خطر اعتیاد است. در جدول ۱ میانگین نمرات کل افراد عضو

هیأت‌های مذهبی تقریباً ۵۳ است که نشان می‌دهد در معرض خطر اعتیاد قرار ندارند؛ در حالی که این عدد برای افرادی که در هیأت‌های مذهبی شرکت نمی‌کنند برابر با ۶۴ است که نشان می‌دهد این افراد در معرض خطر اعتیاد خفیفی قرار دارند.

آزمون فرضیه اول که عبارت است از: «افرادی که در هیأت‌های مذهبی عضویت و فعالیت مداوم دارند، نسبت به دیگران کمتر در معرض خطر اعتیاد قرار می‌گیرند»، در

جدول ۲: آزمون مقایسه افراد در معرض خطر اعتیاد برای دو گروه

عضو و غیر عضو هیأت‌ها

سطح معناداری	درجات آزادی	آماره آزمون	زیرمقیاس‌ها
*۰/۰۰۱	۲۷۰	۳/۳۱۴	افسردگی و درماندگی
*۰/۰۰۰	۲۷۰	۱۹/۶۵۳	نگرش مثبت به مواد
۰/۲۱۲	۲۷۰	-۱/۲۵	اضطراب و ترس از دیگران
*۰/۰۰۸	۲۷۰	-۲/۶۷۹	هیجان‌خواهی بالا
*۰/۰۰۰	۲۷۰	۹/۸۲۵	نمره کل پرسشنامه

جدول ۲ آمده است.

در جدول ۲ از آزمون t دو گروه مستقل برای آزمون فرضیه استفاده شده است که نشان می‌دهد افراد عضو هیأت‌ها و غیر عضو، برای در معرض خطر اعتیاد قرار گرفتن، با یکدیگر تفاوت معنادار دارند. همچنین تفاوت معنادار بین این دو گروه در زیرمقیاس‌های افسردگی و درماندگی، نگرش مثبت به مواد و هیجان‌خواهی بالا دیده می‌شود. بنابر این، افرادی که در هیأت‌های مذهبی عضویت و فعالیت مداوم دارند، نسبت به دیگران کمتر در معرض خطر اعتیاد قرار می‌گیرند.

آزمون فرضیه «حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌های مذهبی، خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن جوانان را کاهش می‌دهد و حضور و شروع فعالیت در هیأت‌های مذهبی در سنین

جدول ۳: مدل رگرسیون تعداد دفعات و سن حضور در هیأت‌های مذهبی

در برابر خطر قرار گرفتن در معرض اعتیاد

مدل رگرسیون	برآورد ضرایب	انحراف معیار	آماره آزمون	سطح معناداری	R ²
مقدار ثابت	۶۳/۶۹	۱/۵۵	۴۱/۰۱	۰/۰۰۰	۰/۵۲
تعداد دفعات	-۳/۳۶۵	۰/۶۶۲	-۵/۰۸	*۰/۰۰۰	
سن شروع	-۱/۶۵۲	۰/۶۹	-۲/۳۹۴	*۰/۰۱۸	

جدول ۴: مدل رگرسیون تعداد دفعات و سن حضور در هیأت‌های مذهبی در برابر زیرمقیاس‌ها

زیرمقیاس‌ها	مدل رگرسیون	برآورد ضریب	انحراف معیار	آماره آزمون	سطح معناداری	R^2
افسردگی و احساس درماندگی	مقدار ثابت	۲۵/۵۷۹	۰/۹۴۶	۲۷/۰۹۳	۰/۰۰۰	۰/۴۴۸
	تعداد دفعات	-۱/۵۰۱	۰/۴۰۳	-۳/۷۲	*۰/۰۰۰	
	سن شروع	-۱/۰۵۵	۰/۴۲	-۰/۵۱	*۰/۰۱۳	
نگرش مثبت نسبت به مواد	مقدار ثابت	۱۱/۱۴۸	۰/۵۷۶	۱۹/۳۳۸	۰/۰۰۰	۰/۳۵۹
	تعداد دفعات	-۰/۴۸۸	۰/۲۴۶	-۱/۹۸۷	*۰/۰۴۹	
	سن شروع	-۰/۷۱۶	۰/۲۵۶	-۲/۷۹۷	*۰/۰۰۶	
اضطراب و ترس از دیگران	مقدار ثابت	۱۵/۸۰۳	۰/۸۱۸	۱۹/۳۲۳	۰/۰۰۰	۰/۱۲۳
	تعداد دفعات	-۰/۴۳۸	۰/۳۴۹	-۱/۲۵۵	۰/۲۱۱	
	سن شروع	۰/۰۶۶	۰/۳۶۳	-۰/۱۸۲	۰/۸۵۶	
هیجان‌خواهی بالا	مقدار ثابت	۱۲/۵۳۴	۰/۷۹	۱۵/۸۷۲	۰/۰۰۰	۰/۲۳۴
	تعداد دفعات	-۰/۶۵۸	۰/۳۳۷	-۱/۹۵۴	۰/۰۵۲	
	سن شروع	-۰/۳۵۵	۰/۳۵۱	-۱/۰۱۳	۰/۳۱۲	

پایین، خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن را در جوانان کاهش می‌دهد»، در جدول ۳ آمده است.

برای آزمون دو فرضیه پیش‌گفته، دو متغیر «تعداد دفعات حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌ها» و «تعداد سال‌هایی که شخص در هیأت‌ها مشغول به فعالیت است» را در یک مدل رگرسیونی قرار داده‌ایم.

$$\text{مدل رگرسیونی: } y = ۱.۶۵۲x_1 - ۳.۳۶۵x_2 - ۶۳.۶۹$$

در جدول ۳، ضرایب مدل رگرسیونی در دو متغیر، معنادار است. منفی بودن ضرایب رگرسیونی نشان می‌دهد که حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌های مذهبی و نیز حضور و شروع فعالیت در هیأت‌های مذهبی در سنین پایین، خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن را در جوانان کاهش می‌دهد.

اکنون دو عامل «تعداد دفعات حضور یا فعالیت افراد عضو هیأت‌های مذهبی در طول سال» و «تعداد سال‌هایی که شخص در هیأت‌ها مشغول به فعالیت است» را در چهار زیرمقیاس پرسشنامه بررسی می‌کنیم.

در جدول ۴ با توجه به معناداری دو زیرمقیاس مشخص شده، هراندازه تعداد دفعات و سال‌های حضور و فعالیت در هیأت‌های مذهبی بیشتر باشد، افسردگی و احساس درماندگی کمتر است، که مدل رگرسیونی آن به صورت ذیل است.

$$y = 25.579 - 1.501x_1 - 1.055x_2$$

هر اندازه تعداد دفعات و تعداد سال‌های حضور و فعالیت در هیأت‌های مذهبی بیشتر باشد، نگرش مثبت نسبت به مواد مخدر کمتر است، که مدل رگرسیونی آن به صورت ذیل است:

$$y = 11.148 - 0.488x_1 - 0.716x_2$$

و) بحث

مصرف مواد مخدر یکی از موانع جدی در توسعه جوامع است. ارتباط مصرف مواد با سایر انحرافات مانند خشونت، کودک‌آزاری و شیوع بیماری‌های واگیردار، بر دامنه آسیب‌زایی آن می‌افزاید و لزوم توجه ویژه به پیشگیری از گرایش جوانان به این پدیده را دوچندان می‌کند. تحقیق حاضر به بررسی نقش هیأت‌های مذهبی به عنوان نهادی اجتماعی در کاهش گرایش جوانان به مواد مخدر می‌پردازد.

نتایج این مطالعه نشان داد که افراد عضو هیأت‌ها و غیر عضو، برای در معرض خطر اعتیاد قرار گرفتن، با یکدیگر تفاوت معنادار دارند؛ یعنی خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن برای افراد عضو هیأت‌های مذهبی از سایرین کمتر است. نمرات حاصل از پرسشنامه در مورد افراد نمونه و توجه به نمره برش نشان می‌دهد که افراد عضو هیأت‌های مذهبی، در معرض خطر اعتیاد قرار ندارند؛ در حالی که نمرات حاصل برای افراد نمونه که در هیأت‌های مذهبی شرکت نمی‌کنند، نشان می‌دهد این افراد در معرض خطر اعتیاد خفیفی قرار دارند. با توجه به اینکه هیأت‌های مذهبی از جمله گروه‌های اجتماعی‌اند، نتایج این مطالعه با نتایج تحقیقات بائر (۲۰۰۲) که به تأثیر عوامل اجتماعی بر مشکلات نوشیدن آجیو اشاره دارد، همچنین با نظریه معاشرت‌های اجتماعی ترجیحی ساترلند که به انتقال فرهنگی در گروه‌های اجتماعی اشاره دارد، همسو است. نتایج تحقیقات گیدنز (۱۳۷۸) بیان می‌دارد بیشتر رفتارهای بزهکارانه در درون گروه‌های همسالان آموخته می‌شود، همچنین تحقیقات هیرشی بیان می‌دارد برای پیشگیری از

جرم باید زمنیه حس وابستگی و تعهد عمیق نسبت به پیوندهای مقبول جامع ایجاد شود که همسو با نتایج تحقیقات حاضر است. همچنین تحقیقات سیمونز مرتون و فرهت (۲۰۱۰) که تمرکز بر تأثیر گروه همسالان در سیگار کشیدن نوجوانان دارد، همسو با تحقیق حاضر است.

همچنین تفاوت معنادار بین این دو گروه در زیرمقیاس‌های افسردگی و درماندگی، نگرش مثبت به مواد و هیجان‌خواهی بالا دیده می‌شود که با نتایج تحقیقات رز و همکاران (۲۰۱۵) که نشان داده‌اند مذهب ارتباط مستقیم با افسردگی، مصرف ماری‌جوانا و شرابخواری دارد، همسو است. بنابر این، افرادی که در هیأت‌های مذهبی عضویت و فعالیت مداوم دارند، نسبت به دیگران کمتر در معرض خطر اعتیاد قرار می‌گیرند. حضور و فعالیت مداوم در هیأت‌های مذهبی و نیز حضور و شروع فعالیت در هیأت‌های مذهبی در سنین پایین، خطر در معرض اعتیاد قرار گرفتن را در جوانان کاهش می‌دهد. این نتایج در مطالعات ویک و همکاران (۲۰۰۳) و وایت و همکاران (۲۰۰۶) که تمرکز بر ارتباط بین حضور در کلیسا با سطوح پایین‌تر نوشیدن الکل در بین جوانان دارند، همسو است. هر اندازه تعداد دفعات و سال‌های حضور و فعالیت در هیأت‌های مذهبی بیشتر باشد، افسردگی و احساس درماندگی کمتر است؛ همچنین هر اندازه تعداد دفعات و سال‌های حضور و فعالیت در هیأت‌های مذهبی بیشتر باشد، نگرش مثبت نسبت به مواد مخدر کمتر است. همین نتایج در مورد مصرف الکل در تحقیقات کینگری و همکاران (۲۰۱۵)، کوئینگ و همکاران (۲۰۱۲)، باتن و همکاران (۲۰۱۰)، چاولا و همکاران (۲۰۰۷)، گالن و روگرز (۲۰۰۴)، جانسون و همکاران (۲۰۰۸) و مناگی و همکاران (۲۰۰۸) دیده می‌شود. در نهایت، نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که حضور و فعالیت مداوم جوانان در هیأت‌های مذهبی، تأثیر فراوانی در کاهش گرایش آنان به مواد مخدر دارد؛ همچنین بر کاهش اضطراب و ترس و احساس افسردگی و درماندگی جوانان مؤثر است که با نتایج مطالعات ویلز و همکاران (۲۰۰۳) و میلر، دیویس و گرین‌والد (۲۰۰۰) همسو است. آنان نشان دادند که سطح بالاتر دینداری، سپری در مقابل وابستگی به مواد مخدر است.

مهم‌ترین محدودیت این پژوهش، طفره رفتن پاسخگوها از پاسخ به سؤالاتی است که در مورد مواد مخدر در پرسشنامه قرار داشت. به دلیل اینکه افراد سعی می‌کنند در پاسخگویی به سؤالات در این موارد، نگرش خود را منفی‌تر از آنچه هست نشان دهند.

همچنین عدم وجود تحقیق کافی به منظور مستندتر و غنی‌تر کردن پژوهش در زمینه هیئت‌های مذهبی و تأثیرش بر پیشگیری از مصرف مواد، از دیگر محدودیت‌های پژوهش است.

جرم‌شناسان معتقدند برخی از مکان‌های مذهبی که افراد در آن حضور می‌یابند، می‌توانند عامل بازدارنده از گرایش افراد به سمت جرم و انحرافات اجتماعی باشند. هیئت‌های مذهبی که جوانان در آن حضور می‌یابند، می‌تواند عاملی برای پیشگیری از مصرف مواد مخدر در جوانان باشد. نتایج تحقیق نشان‌دهنده اهمیت حضور و شروع فعالیت در سنین پایین در هیئت‌های مذهبی برای پیشگیری از گرایش جوانان به مواد مخدر است که این نتایج برای والدین و معلمان آموزش و پرورش و متولیان بخش فرهنگی در هر شهر کاربرد دارد. آنها باید سعی کنند نوجوانان را به حضور و فعالیت در هیئت‌های مذهبی تشویق و هیئت‌ها را برای نوجوانان جذاب‌تر کنند تا احتمال گرایش آنها به جرایم و انحرافات اجتماعی، به خصوص مصرف مواد مخدر کاهش یابد. در کل لازم است در خصوص این‌گونه محافل مذهبی که اجتماع کثیری از جوانان در آنها مشاهده می‌شود، سیاستگذاری و مدیریت لازم را اعمال کرده، جنبه‌های لازم پیشگیری از جرم را به خصوص در زمینه اعتیاد به مواد مخدر در غالب سیاست‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت با استفاده از متخصصانی که در حوزه جوانان فعالیت کرده‌اند، اجرا کنند.

منابع

- قرآن کریم.
- احمدوند، محمدعلی (۱۳۸۳). اعتیاد. تهران: دانشگاه پیام نور، ویرایش چهارم.
- استارک، رادنی و ویلیام سیمز بن‌بریج. (۱۳۷۹). «دین، کجروی و کنترل اجتماعی». تلخیص و گزارش از علی سلیمی. حوزه و دانشگاه، ش ۲۲.
- ایوانز، تی. دیوید و همکاران (۱۳۷۹). «بررسی مجدد رابطه دین و جرم: اثرات دین، کنترل‌های غیر دینی و محیط اجتماعی بر بزهکاری بزرگسالان». ترجمه علی سلیمی. حوزه و دانشگاه، ش ۲۳.
- بیات، بهرام؛ جعفر شرافتی و نرگس عبدی (۱۳۸۷). پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع‌محور. تهران: معاونت اجتماعی ناجا.
- جلالی‌پور، حمیدرضا (۱۳۸۱). جامعه‌شناسی جنبش‌های اجتماعی. تهران: طرح نو.
- سازمان ملی جوانان (۱۳۸۲). بررسی وضعیت تشکّل‌های غیر دولتی جوانان. تهران: اهل قلم.
- سلیمی، علی و محمد داوری (۱۳۸۵). «جامعه‌شناسی کجروی». مجموعه مطالعات کجروی و کنترل

اجتماعی: کتاب ۱. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چ دوم.

- طارمیان، فرهاد؛ جعفر بوالهروی و حمید پیروی (۱۳۸۶). «شیوع‌شناسی مصرف مواد در دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران». مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، ش ۱۳ (۴): ۳۳۵-۳۴۲.
- علیجانی، مریم (۱۳۸۵). «رابطه بین هویت دینی و سلامت روان در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی». مطالعات روان‌شناختی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء(س)، دوره دوم، ش ۱و۲: ۱۰۶-۸۹.
- گل محمدی خامنه، علی (۱۳۸۴). پیشگیری از جرایم. تهران: جام جم.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نی، چ پنجم.
- محمدنسل، غلامرضا (۱۳۸۷). پلیس و سیاست پیشگیری از جرم. تهران: دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- مظاهری، محسن (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی آیین‌های سوگواری و هیئت‌های مذهبی در ایران. تهران: چاپ و نشر بین‌الملل، چ چهارم.
- نظافت، محمدجواد (۱۳۸۵). «آسیب‌شناسی عزاداری هیئت‌های مذهبی». طرح پژوهشی اداره کل تبلیغات اسلامی خراسان رضوی، [منتشر نشده].

- Anisi, J.; M.H. Bahadori & M. Jahanbakhsh (2013). “**Developing and Validation of Identifying People in Risk of Addiction Questionnaire (IPRA)**”. Zahedan University of Medical Sciences.
- Baer, J.S. (2002). “**Student Factors: Understanding Individual Variation in College Drinking**”. Journal of Studies on Alcohol, Supplement, 14: 4053-.
- Button, T.M.M.; J.K. Hewitt, S.H. Rhee, R.P. Corley & M.C. Stallings (2010). “**The Moderating Effect of Religiosity on the Genetic Variance of Problem Alcohol Use**”. Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 34, 16191624-.
- Chawla, N.; C. Neighbors, M.A. Lewis, C.M. Lee & M.E. Larimer (2007). “**Attitudes and Perceived Approval of Drinking as Mediators of the Relationship between the Importance of Religion and Alcohol Use**”. Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 68: 410418-.
- Colvin, M.; F.T. Cullen & T. Vander Ven (2002). “**Coercion, Social Support, and Crime: an Emerging Theoretical Consensus**”. Criminology, 40: 1944-. doi: 10.1111/j.1745 9125.2002.tb00948.x.
- Cullen, F.T. (1994). “**Social Support as an Organizing Concept for Criminology: Presidential Address to the Academy of Criminal Justice Sciences**”. Justice Quarterly, 11: 527559-. doi: 10.108007418829400092421/.
- Cullen, F.T. & J.P. Wright (1997). **Liberating the Anomie-Strain Paradigm: Implications for Social Support Theory**. Mass: Northeastern University Press.
- Galen, L.W. & W.M. Rogers (2004). “**Religiosity, Alcohol Expectancies, Drinking**

Motives and their Interaction in the Prediction of Drinking among College Students". Journal of Studies on Alcohol, 65: 469476-.

- Hayatbakhsh, R.; Clavarino, G.M. Williams & J.M. Najman (2014). **"Maternal and Personal Religious Engagement as Predictors of Early Onset and Frequent Substance Use"**. The American Journal on Addictions, 23(4): 36370-. doi: 10.1111/j.1521-0391.2014.12113.x.

- Hirschi, T. (1978). **"Causes and Prevention of Juvenile Delinquency"**. Social Inquiry, 47: 322341-. doi: 10.1111/j.1475682-X.1977.tb00804.x.

- Hirschi, T. (1969). **Causes of Delinquency**. Berkeley: University of California Press.

- Jessor, R.; F. Costa, P. Krueger & M. Turbin (2006). **"A Developmental Study of Heavy Episodic Drinking among College Students: The Role of Psychosocial and Behavioral Protective and Risk Factors"**. Journal of Studies on Alcohol, 67: 8694-.

- Johnson, T.J.; V.L. Sheets & J.L. Kristeller (2008). **"Identifying Mediators of the Relationship between Religiousness/Spirituality and Alcohol Use"**. Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 69: 160170-.

- Kingree, J.B.; M. Thompson & M. Ruetz (2015). **"Heavy Episodic Drinking and Sexual Aggression among Male College Students"**. Journal of Interpersonal Violence, pii: 0886260515586372.

- Klein, H.; K.W. Elifson & C.E. Sterk (2006). **"The Relationship between Religiosity and Drug Use among at Risk Women"**. Journal of Religion and Health, 45(1): 4056-.

- Koenig, H.G.; D.E. King & V.B. Carson (2012). **Handbook of Religion and Health** (2nd ed.). New York, NY: Oxford University Press.

- Lingford Hughes, A.R.; S.J. Davies, S. McIver, T.M. Williams, M.R. Daglish & D.J. Nutt (2003). *Addiction British Medical Bulletin*, 65: 209222-.

- Menagi, F.S.; Z.A. Harrell & L.N. June (2008). **"Religiousness and College Student Alcohol Use: Examining the Role of Social Support"**. Journal of Religion and Health, 47(2): 217226-. doi: 10.1007/s109433-9164-008-.

- Merrill, R.M.; J.A. Folsom & S.S. Christopher son (2005). **"The Influence of Family Religiosity on Adolescent Substance Use According to Religious Preference"**. Social Behavior and Personality, Vol. 33 (8): 821836-.

- Miller, L.; M. Davies & S. Greenwald (2000). **"Religiosity and Substance Use and abuse among Adolescents in the National Comorbidity Survey"**. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, Vol. 39(9): 11901197-.

- Nonnemaker, J.M.; C.A. McNeely & R.W. Blum (2003). **"Public and Private Domains of Religiosity and Adolescent Health Risk Behavior: Evidence from the National Longitudinal Study of Adolescent Health"**. Social Science and Medicine,

Vol. 57: 20492054-.

- Rigotti, N.A.; S.E. Moran & H. Wechsler (2005). **“US College Students’ Exposure to Tobacco Promotions: Prevalence and Association with Tobacco Use”**. Am J. Public Health, Vol. 95 (1): 138144-.

- Rose, T.; J. Shields, S. Tueller & S.H. Larson (2015). **“Religiosity and Behavioral Health Outcomes of Adolescents Living in Disaster-Vulnerable Areas”**. Journal of Religion and Health, 54(2): 48094-. doi: 10.1007/s109430-9828-014-.

- Siegel, L.J.S & J.J. ENNA (1997). **Juvenile Delinquency Theory, Practice & Law**. Paul: West.

- Simons-Morton, Bruce G. & T. Farhat (2010). **“Recent Findings on Peer Group Influences on Adolescent Smoking”**. The Journal of Primary Prevention , 31:191208-. doi: 10.1007/s109350220--010-x.

- Tarabar, A.F. & L.S. Nelson (2003). **“The Resurgence and abuse of Heroin by Children in the United States”**. Current Opinion in Psychiatry, 15: 210215-.

- Vik, P.; Y. Celluci & H. Ivers (2003). **“Natural Reduction of Binge Drinking among College Students”**. Addictive Behaviors, 28: 643655-. doi: 10.1016/S03064603(01)002817-.

- Wells, G.M. (2010). **“The Effect of Religiosity and Campus Alcohol Culture on Collegiate Alcohol Consumption”**. Journal of American College Health, 58: 295304-. doi: 10.108007448480903380250/.

- White, H.; B. Mc Morris, R. Catalano, C. Fleming, K. Haggerty & R. Abbott (2006). **“Increases in Alcohol and Marijuana Use during the Transition out of High School into Emerging Adulthood: The Effects of Leaving Home, Going to College, and High School Protective Factors”**. Journal of Studies on Alcohol, 67: 810822-.

- Wills, T.A.; M.A. Year & J. Sandy (2003). **“Buffering Effects of Religiosity for Adolescent Substance Use”**. Psychology of Addictive Behaviors, 17(1): 2431-.

- Wrightsman, L.S.; M.T. Nietzel & W.H. Fortune (1998). **Psychology and the Legal System**. U.S.A.: Brokes/Cole Publishing Company.